

Osallistujakeskeisyys aikuiskoulutuksessa

Lausunto liseniaattityöstä

Helsingin yliopistossa on hyväksytty 23.2.1988 FK Ritva Lindroosin liseniaattitutkimus *Osallistujakeskeisyys aikuiskoulutuksessa. Osallistujakeskeisyyden kommunikatiivista tarkastelua*.

Seuraavassa fil.tri Terttu Gröhnin lausunto. Toisena tarkastajana oli fil.tri Kaisa Hälinen.

Tutkimus sijoittuu aikuiskoulutuksen alueelle. Tarkoituksena on kehittää nimenomaan aikuisten opettamiseen soveltuvia työskentelymenetelmiä, siten että aikuisen ominaispiirteet tulisivat otetuksi huomioon. Teoreettinen lähtökohta sitoutuu arkikokemuskeskeiseen fenomenologis-hermeneuttiseen traditioon.

Tutkimuksen tarkoituksena on kehittää teoreettisesti osallistujakeskeistä didaktiikkaa sekä tarkastella näitä piirteitä osallistujakeskeisyyteen sitoutuneissa koulutus-tilanteissa. Varsinaisena tutkimuskohteena on 12 työllisyyskursssia Uudellamaalla.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu neljän pääkäsitteen varaan: legitimointi aikuiskoulutuksessa, arkikokemus, kriittis-kommunikatiivinen didaktiikka ja reflektiivisyys. Näitä käsitteitä ja niihin liittyviä teoreettisia kehitelmiä tarkastellaan pääasiassa saksalaisen kielialueen kirjallisuuteen perustuen. Tämä lähtökohta on sinänsä perusteltu, koska edellä mainitut käsitteet ovat keskeisiä tämän alueen tutkimusperinteessä. Liiallinen pitäytyminen saksankieliseen kirjallisuuteen on aiheut-

tanut kuitenkin joitakin ongelmia. Ensinnäkin tekstistä tulee huomattavan vaikealukuista, koska käännöksistä heijastuu saksankielinen rakenne. Toiseksi käytetty terminologia on suomenkieliselle lukijalle vierasta. Meillä tutuista didaktisista termeistä on käytetty vieraita vastineita. Kolmanneksi vastaava suomalainen tai englanninkielinen kirjallisuus jää vähälle huomiolle.

Tutkimuksen jäsenitys ei ole teoreettisen taustan osalta täysin onnistunut. Esimerkiksi Sagerin kielellisten tekojen teoria, johon tutkija nojautuu — on käsitelty osikoin: kriittis-kommunikatiivisen didaktiikan taustaa alla. Tai osikoin: "Työllisyyskurssit tutkimuksen kohteena" alle on liitetty tutkimuksen asetelma kappale, joka puolestaan sisältää kuitenkin opettajan toimintaa, opiskelijoiden taustaa ja opiskelun tavoitteisiin kohdistuvaa pohdiskelua. Varsinaisen tutkimusasetelma on esitetty sinänsä aivan oikein tutkimusongelmien yhteydessä. Kaikki tämä liitettyä siihen, että käytettyjen keskeistenkin käsitteiden määrittelyt jäävät tekemättä, aiheuttaa sen, että valitusta tehtävästä huolimatta ei teoreettinen osa anna kovin jännevää pohjaa empiiristen osallistujakeskeisyyden indikaattoreiden luomiselle.

Teoreettinen taustaosuus jää vaikealukaiseksi ja osittain irrallisen tuntuiseksi siksi, että käsiteltyjä asioita ei ole työstetty oman tutkimuksen problematiikan kannalta. Tämä irrallisuuden tunne on osittain näennäistä, käsitellyillä

asioilla on yhteys tutkimuksen kysymysten asetteluun. Lukija joutuu kuitenkin tekemään melkoisesti töitä löytääkseen nämä yhteydet.

Tutkimuksen pääongelmia ovat: 1) Millaiset ovat opiskelijoiden taustan ja opiskelun tavoitteiden väliset yhteydet? 2) Opettajan toiminnan arviointi, joka sisältää sekä opettajan toiminnan kuvauksen että sen erittelyn opiskelijoiden taustamuuttujien ja opiskelijoiden itselleen asettamien tavoitteiden suhteen. Tutkimusongelmat ovat selkeitä ja teoreettiseen taustaan integroituvia.

Opiskelijoiden taustamuuttujiksi valitaan sukupuoli, ikä, peruskoulutus ja ammatillinen koulutus. Opiskelun tavoitteiden mittaamista varten tutkija laatii joihinkin aikaisempiin tutkimuksiin nojautuen strukturoidun kyselylomakemittarin. Opettajan toimintaa kuvataan tutkijan laatimalla osallistujakeskeisyyden mittarilla. Lisäksi opettajan toiminnan kuvauksessa käytetään diskurssianalyysiä. Nauhoitettuja opetustilanteita analysoidaan neljän dimension avulla: legitimointi (reflektiivinen vs. institutionaalinen), kommunikaatio (ymmärtämis- vs. tuloskeskeinen), dialogiroolit (symmetrisen vs. epäsymmetrisen), opiskelijoiden ja opettajan suhteet (opettajan solidaarisuus vs. hallitsevuus). Lisäksi haastattelujen avulla kuvataan joidenkin opiskelijoiden osallistumiskokemuksia.

Tutkimuksen teoreettinen tausta nojaa kiinteästi fenomenologis-hermeneuttiseen traditioon, sen

vuoksi on hieman yllättävää, että empiirisessä osassa on valittu tutkimusmenetelmiksi strukturoidut kyselylomakkeet, joilla on vaikea päästä käsiksi yksilöllisiin tulkitamahdollisuuksiin, mitä taustaksi valittu suuntaus korostaa. Tätä puolta korjaa diskurssianalyysin käyttö, jossa analysoidaan nauhoitettuja opetustilanteita valittujen neljän dimension avulla. Näistä dimensioita jää kysymään kahden viimeisen (dialogiroolit sekä opiskelijoiden ja opettajan suhteet) erillistä merkitystä: määriteltynä ja tulkittuina niillä näytetään mittaavan samaa asiaa. Myös opettajan toimintaa kuvaava mittari aiheuttaa joitakin kysymyksiä: miltä pohjalta luodut 20 osiota on tehty, mitä niillä pyritään mittaamaan? Tutkija sanoo niiden kuvaavan opiskelijakeskeisyyttä. Pohja jää kuitenkin epäselväksi, koska opiskelijakeskeisyyden käsitteitä ei ole taustaosuudessa selkeästi määritellyt.

Tutkimus kohdistetaan 12 työllisyyskurssilaiselle (n=101). Kurssit poikkeavat toisistaan sekä osallistujien iän että koulutuksen suhteen. Kaikilla kursseilla on myös eri opettajat. Diskurssianalyysi tehdään kolmen opettajan tunneilta. Perustelematta kuitenkin jää, miksi juuri kyseiset opettajat ovat valittu analyysin kohteeksi.

Tulosten käsittelyssä tehdään opiskelun tavoitemuuttujille faktorianalyysi. Tämä analyysi on moitteettomasti suoritettu. Faktorit nimetään: itsensä kehittäminen, ammatilliset tavoitteet ja suoriutumistavoitteet. Heti faktorien tulkinnan jälkeen todetaan: Opiskelun ollessa väline tavoiteltavaan työpaikkaan on ymmärrettävää, että siihen osallistuminen ja siitä selviytyminen on itsetunnolle tärkeää. Vaikuttaa siltä, että tämä tulkinta on tehty faktorirakenteen perusteella. Faktorirakenne ei kuitenkaan anna oikeutusta faktoreiden merkityksellisyyttä koskevaan tulkintaan. Siihen tarvittaisiin faktoripistemäärien tai summamuuttujien avulla tehtyä keskiarvoerittelyä. Faktoripistemäärät on työssä kyllä laskettu, mutta tämän tulkinnan edellyttämää kokoomaa ei missään ole tehty.

Faktorianalyysin jälkeen edetään faktoripisteiden laskemiseen, ja tavoitteiden sekä taustamuuttujien väliset yhteydet tutkitaan näitä pistemääriä hyödyntäen korrelaatioiden ja varianssianalyysin avulla. Tämä tarkastelu on tehty moitteet-

tomasti hyödyntäen sekä osio- että faktoritason tietoa.

Opettajan toiminnan arvioinnin kuvaus kyselylomakkeen osalta tehdään osiokohtaisesti tarkastellen. Tässä kohden jää kysymään, miksi ei summamuuttujaa muodosteta, vaikka mittari väitetään yksilulotteiseksi. Summamuuttuja on kyllä laskettu, mutta se hyödynnetään vasta myöhemmin. Opetustilanteiden kuvaus diskurssianalyysin avulla on ymmärrettävä yritykseksi havainnollistaa teoriaosuudessa tuodut käsitteet opetustilanteen symmetrisyys/ epäsymmetrisyys. Tämä lähtökohhta on perusteltu. Kuitenkin varsinaisissa diskurssikuvauksissa vaikuttaa siltä, että analyysi on tehty liian karkeaa analyysiyksikköä käyttäen. Erityisesti epäsymmetriseksi kuvatus opettajan diskurssista löytyy monia opettajan toiminnan symmetrisyyttä kuvaavia ilmauksia. Opettajien toiminta on näin ollen vivahderikkaampaa kuin tulosten analyysissä annetaan ymmärtää.

Opettajan toiminnan yhteyttä taustamuuttujiin tutkitaan erotteluanalyysin avulla ja todetaan, että opettajatoimintaa myönteisesti arvioiva on useammin nainen kuin mies, kansakoulun käynyt ja lyhyen ammatillisen koulutuksen omaava. Nämä tulkinnot ovat tehtävissä suoritettujen analyysien perusteella. Tässä kohdin jää kuitenkin huomaamatta tärkeä virhelähde: Kaikilla ryhmillä on ollut eri opettajat ja ryhmien koostumus poikkesi toisistaan. Silloin saadut erot saattavat johtua opettajien toiminnan todellisista eroista eikä taustamuuttujista johtuvista tulkitustaeroista. Ainakin tämä virhelähde olisi pitänyt selkeämmin tuoda esille.

Viimeisenä asiana tulostuksessa käsitellään sitä, miten eri tavalla opettajan toimintaa arvioineet opiskelijat eroavat opiskelun tavoitteidensa suhteen. Tämä analyysi on tehty käyttämällä hyväksi opettajan toiminnan summamuuttujaa ja korreloimalla se tavoitealueen faktoripistemääriin. Tähän kohtaan on liitetty neljän opiskelijan kuvaus heidän opiskelukokemuksistaan. Haastattelukuvaukset ovat sinänsä valaisevia, niiden paikka tässä yhteydessä kuitenkin ihmetyttää. Tuntuu, että ne olisivat sopineet paremmin havainnollistamaan opiskelijoiden erilaisia opiskelutavoitteita kuin tavoitteiden ja opettajan toiminnan arvioinnin välisiä yhteyksiä.

Tulosten luotettavuustarkastelut on tehty tutkien mittareiden homogeenisuutta sekä kuvaten tutkimukseen liittyviä virhelähteitä. Diskurssianalyysin yhteydessä ei ole tehty rinnakkaisluokitteluja. Indeksit ovat korkeita. Edellä kuvattuihin johtopäätösten perusteisiin nojaten olisi joissakin kohdin kaivannut suurempaa itsekriittisyyttä. Samoin olisi toivonut laajempaa teoreettisen lähtökohdan problematisointia. Työssä halutaan kehittää aikuiskoulutuksen didaktiikkaa. Silloin jää kysymään onko arkkikokemuksiin ja tiedon subjektiviisuuteen nojaava didaktiikka käyttökelpoinen ja riittävä nopeasti muuttuvassa ja kehittyvässä maailmassa.

Koontaosassa pyritään esittelemään keskeiset tutkimustulokset. Tämä osuus on tarpeellinen havainnollistamaan keskeisiä löydöksiä. Joidenkin tulosten osalta jää kuitenkin kysymään, mistä johtopäätös on tehty. Varsinaisesta tulostuksesta ei aina löydy pohjaa koontaosassa tehdyille johtopäätöksille. Tämä vaikeus johtuu osaltaan siitä, että tutkija siirtyi tässä kohdin käyttämään uusia käsitteitä, joita aiemmin ei ole tuotu esille ja lukijan on työlästä löytää yhteyksiä näiden asioiden välille.

Pohdintaluku osoittaa tutkijan kykyä tarkastella tutkimustuloksia teoreettisen viitekehityksen valossa ja luoda myös suuntaa tutkimuksen jatkamiselle.

Kokonaisuutena ottaen tutkimuksen hyväksi puoleksi on mainittava saksankielisen kielialueen tutkimukseen perehtyminen ja tekeminen tutuksi myös suomalaiselle lukijalle. Kiitosta ansaitsee myös analysointikeinojen monipuolisuus: tutkimuksessa käytetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä. Tilastollisten menetelmien käytössä on myös monipuolisuutta. Suurimpiina heikkouksina on pidettävä teoreettisen otteen sekavuutta, mikä näkyy jäsentymättömyytenä, käsitteiden määrittelyn heikkoutena sekä osittaisena teoreettisen ja empiirisen osuuden yhteensovittamattomuutena.

Joistakin kriittisistä kommentista huolimatta työ täyttää mielestäni lisensiaatin tutkimukselle asetettavat vaatimukset ja puollan sen hyväksymistä lisensiaatin tutkintoon oikeuttavaksi opinnäytteenä.

Terttu Gröhn